

Данильченко Тетяна Вікторівна
Кандидат психологічних наук, доцент
Чернігівський національний педагогічний університет
імені Т.Г. Шевченка,
м. Чернігів

«ОБ'ЄКТИВНІ» ФАКТОРИ СУБ'ЄКТИВНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ

В останні роки, незважаючи на політичні та економічні негаразди, підвищився інтерес до позитивних аспектів людського буття (щастя, благополуччя, процвітання). Головним питанням для більшості науковців, після відкриття зниженого впливу економічних умов, став пошук чинників, що детермінують переживання щастя. Об'єктивістська традиція вивчення благополуччя ставить питання не про те, чи щаслива/ благополучна людина, а питання про те, чому вона щаслива. Як об'єктивні розглядаються ті міри соціальної дійсності, що не фільтруються сприйманням і не залежать від особистих оцінок. Даний підхід характерний для соціологічних пошуків індикаторів «якості життя». Використовуючи моральні судження про щастя та благополуччя, передбачається, що існують його «правильні» причини.

Переліки чинників, що провокують позитивні переживання людей, надзвичайно різноманітні. Однак емпірична цінність їх доволі сумнівна, оскільки або дослідження виявляють безкінечну різноманітність таких джерел, або відбувається спрощення, що зводиться до абстрактних загальних категорій, що поширені в усі часи у в усіх культурах (здоров'я, добробут, робота, сім'я, друзі тощо). Такі каталоги не забезпечують формальну теорію благополуччя, швидше вони пропонують список ознак та особливостей, які можливі для досягнення суб'єктивного благополуччя. Серед найбільш відомих праць, присвячених пошуку «ключів до щастя», роботи І. Бонівелл, М. Аргайла, М. Селігмана, С. Любомирські.

Проблема полягає в тому, що об'єктивні показники суспільного розвитку завжди відображаються в цінностях, як в цінностях компілятора подібного списку, так і в цінностях спільноти. Відповідно, зміст таких переліків суттєво варіюється, однак найчастіше містить такі пункти як

економічні ресурси, політичні свободи та гарне здоров'я. Наприклад, в теорії капіталу Р. Патнема (2000) розглядаються три головні чинники благополуччя: фізичний капітал, людський капітал та соціальний капітал. А. Сен (1999) виділяє п'ять суттєвих умов (об'єктивних факторів) досягнення благополуччя: політичну свободу, економічні та соціальні можливості, гарантії гласності та безпеку. Спираючись на дану теорію, М. Нессбаум (2006) розширює даний перелік: життя, фізичне здоров'я та цілісність, почуття/уявлення/думка, емоції, практичний інтелект, афіліація, життя в стосунках з іншими людьми, гра, контроль над оточуючим середовищем. На думку Дж. Роулз (1971/ 1999), головними речами, що необхідні для реалізації життя є: права, привілеї, можливості, прибуток, багатство, соціальні підстави відчуття власної гідності. Він вважає, що щастя може бути об'єктивним (успішне виконання раціонального життєвого плану, досягнення в дії, раціональна гарантія результату) та суб'єктивним (настрій людини, віра в те, що план успішно виконується). В інших переліках згадуються: життя, знання, гра, естетичний досвід, товариськість, дружба, практична достовірність, релігія; або: їжа та прихисток (житло), безпека, соціальна підтримка та любов, відчуття поваги до себе та гордості за свої дії, компетентність, самокерування та автономія. Не всі переліки є одномірними, пропонуються поділи на головні та другорядні потреби (найбільш відображені в піраміді потреб А. Маслоу). Наприклад, Л. Дойял та І. Гоу (1991) вважають, що здоров'я й автономія є головними потребами для всіх людей, незважаючи на культурні особливості (що суперечить більш сучасним поглядам на автономію, яка вважається залежною від культурних особливостей), тоді як потребами «другого порядку», тобто засобами досягнення перших, є їжа, чиста вода, відповідне житло, освіта, безпечне робоче середовище, охорона здоров'я, безпека дитинства, тісні стосунки, фізична та економічна безпека, безпечний контроль народжуваності. Найбільш широкий перелік факторів суб'єктивного благополуччя наведений в фундаментальній праці М. Аргайла (2003). За його даними, головними факторами щастя є наявність близьких

соціальних зв'язків (шлюбні, внутрішньо сімейні, дружні), задоволеність роботою/ професією (різноманітність праці, її суспільна цінність, емоційний фон, взаємини з колегами та керівництвом), здоров'я, наявність вільного часу на дозвілля, особистісні якості (самооцінка, екстраверсія, осмисленість життя), позитивні емоції (гарний настрій). Менш значущими виступають матеріальний добробут, вік та стать.

Необхідність в подібних переліках все-таки існує, оскільки вони показують, які суттєві зовнішні (середовищні) параметри можливі для збільшення благополуччя. Однак поза межами дослідження залишаються суперечність між провідними соціальними нормами, об'єктивними стандартами «досконалості» та цінностями і цілями конкретної особи, що впливає на досвід позитивних переживань, відчуття приналежності, сенсу життя та інших елементів «гарного життя». Очевидно, що «об'єктивні» параметри якості життя можуть мати різне значення для особи як в різні періоди її життя (теорія життєвих завдань Е. Еріксона), так і в різних соціальних ситуаціях (референтних групах). Набуває поширення думка, що будь-яка значуща міра повинна враховувати ті параметри, які важливі для людей, по відношенню до яких міра використовується.

На нашу думку, найбільш продуктивним в подальшому буде об'єкт-суб'єктний підхід, де благополуччя розглядається як соціально задана «міра», «взірець» індивідуального буття. Таким чином, акцент зміщується з пошуків зовнішніх «джерел» благополуччя/ щастя на аналіз структур свідомості та виникнення і функціонування соціальних уявлень про благополуччя й процвітання.